

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.61

*М. П. Требін, доктор філософських наук, професор;
О. М. Сахань, кандидат соціологічних наук, доцент;
І. В. Підкуркова, кандидат соціологічних наук;
Д. Л. Дзвіняк, здобувачка*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Представлено аналіз соціологічного дослідження, проведеного в Національному університеті «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» з приводу до-мінуючих цінностей студентів. Обґрунтовано, що трансформація ціннісного світу сучасної молоді детермінована змінами, що відбуваються в Україні і світі.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, молодь, студент, трансформаційні процеси

Актуальність проблеми. Зміни в системі економічних та політичних відносин, які здійснюються в сучасній Україні, неминуче призводять до трансформації системи особистісних цінностей. В умовах переходу до іншої моделі суспільства дуже важко доводиться молоді, оскільки саме в цьому віці відбувається становлення спрямованості особи. Студентський вік – період пізньої юності або ранньої дорослості. Дослідники (Б. Ананьєв, І. Зимня, І. Кон, А. Реан) цей період вважають найсприятливішим для психічного, фізичного і соціального зростання особистості [4, с. 219]. У студентському віці завершуються головні фази як біологічного, так й особистісного розвитку. В особистісному плані завершується формування головних рис характеру й особливостей особистості. Цей вік характеризується найактивнішим розвитком моральних та естетичних почуттів, стабілізацією характеру та поведінки, тобто становленням духовної сфери особистості. Єдність інтересів і потреб у студентів є основою формування у них моралі, етики, студентського мікросередовища, морально-психологічного клімату студентських груп. Важливим чинником становлення та розвитку особистості молодої людини виступає ВНЗ як організаційний центр у загальній системі виховання. Йдеться не тільки про підготовку висококваліфікованих фахівців, а й про формування соціальної

орієнтації особи, її громадянських якостей. Перед ВНЗ нині постає завдання підготовки інтелектуальної еліти суспільства, здатної не тільки засвоїти системи норм і цінностей, а й відтворити та передати їх наступним поколінням [13, с. 86].

Аналіз останніх джерел та публікацій. Для багатьох українських учених (це, зокрема, Т. Агеєнко, В. Бакіров, В. Ворона, Г. Гараніна, А. Гордієнко, Ж. Давидова, Н. Діомідова, О. Злобіна, Л. Кравченко, Н. Левковська, А. Малахов, Д. Медведева, Е. Научитель, Л. Никоненко, В. Пазенок, А. Патракова, Я. Поторій, Л. Романюк, А. Ручка, С. Свириденко, М. Шульга та ін. [1; 3–5; 8–18]) проблема дослідження трансформацій та зміни цінностей стала провідною темою. В їхніх працях основний наголос робиться на тому, що людська діяльність немислима без цінностей, які надають їй цілеспрямованого сенсу. Сучасні трансформаційні процеси спонукають до зміни цінностей, породжуючи чимало болючих проблем у суспільстві, які не завжди можна пояснити об'єктивною логікою розвитку. Чинники ціннісних змін також відображено в публікаціях, зокрема, російських учених Н. Багдасарьяна, Е. Беляєва, Т. Заславської, Т. Ісламшіної, Л. Камсузяна, Н. Коровіциної, О. Максимової, А. Немцова, Н. Федотової, Г. Хамзіної, А. Цофнаса, німецьких дослідників Н. Вульмана, Я. Делея, К. Мюллера, А. Пікеля, Ю. Хабермаса, Р. Хабіха, В. Цапфа, угорських науковців І. Гарчі, Ж. Елексеша, П. Роберта, Ж. Шпедера та ін. [2; 7].

Тому **метою** статі є з'ясування домінуючих ціннісних орієнтацій студентів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» за результатами проведеного кафедрою соціології та політології соціологічного дослідження.

Дослідження студентської молоді та молодіжних проблем завжди є дослідженням рушійних сил суспільних процесів і явищ, що зароджуються і згодом можуть стати домінантними в суспільстві. Саме студентська молодь наділена тим символічним духом креаціонізму та потягу до змін, який здатний якісним чином оновлювати і трансформувувати соціальну реальність. Ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені її життєвим досвідом, сукупністю її переживань. Сукупність сформованих, усталених ціннісних орієнтацій створює вісь свідомості, що забезпечує стійкість особистості, наступність певного типу поведінки і діяльності, яка виражається в спрямуванні потреб та інтересів. Тому ціннісні орієнтації є найважливішим чинником, що регулює та детермінує мотивацію особистості. Саме через це у будь-якому суспільстві ціннісні орієнтації особистості є об'єктом виховання, цілеспрямованої дії, впливу соціокультурного середовища.

У грудні 2010 р. кафедрою було проведено соціологічне дослідження, в якому взяли участь 267 студентів денної форми навчання всіх інститутів і факультетів (крім факультету підготовки професійних суддів), зокрема 134 юнаків та 133 дівчини; вікова структура опитуваних: до 18 років – 121 особа,

19–20 років – 126 осіб, 21–22 роки – 20 осіб; за поселенською структурою серед опитуваних 106 мешкали в обласному центрі, 101 – у районному центрі, 31 – у селищі міського типу, 29 – у селі; виростили у повній родині – 228, у неповній – 36, виховувалися бабусею (дідусям) – 2, іншими родичами – 1; за успішністю навчання: 96 навчаються переважно на «відмінно», на «відмінно» і «добре» – 125; в основному на «задовільно» – 34, більшою мірою на «задовільно» – 12.

Респондентам було запропоновано для ранжування 13 термінальних цінностей. Аналіз результатів дослідження засвідчив, що найбільш значущою цінністю для студентів є цінності власного здоров'я (68,82 % опитаних). Так, майже 70,9 % хлопців та 66,67 % дівчат зазначили, що вони опікуються своїм здоров'ям і вважають це запорукою успіху свого майбутнього життя. Дійсно, за своєю сутністю здоров'я виступає благом, тобто тим, що відповідає потребам, інтересам особи, має позитивне значення для людей. З одного боку, здоров'я – засіб прожити тривале і найбільш повноцінне на всіх етапах життя; з другого – воно не існує «саме по собі», а є умовою, засобом досягти інших життєвих цілей.

На другому місці знаходиться така цінність, як «щасливе родинне життя» (42,97 %). Причому відчувається різниця даної цінності у відповідях за гендерною ознакою: вважають важливою щасливе родинне життя 51,16 % дівчат і лише 35,07 % хлопців. Це свідчить про те, що дівчата більш орієнтовані на створення і збереження родини, значна частина з них відчувають себе «хранительками вогнища». Слід відзначити, що студенти цілком усвідомлюють, що родина є визначальним чинником людського життя, забезпечує базисні потреби людини.

І на третьому місці у студентів знаходиться така цінність, як «матеріально забезпечене життя». Так вважають 31,34 % хлопців і 27,91 % дівчат, а загалом – 29,66 % респондентів. Для студентів матеріальний добробут виявляється підставою для розвитку відчуття власної значущості і позитивного ставлення до себе. Їх зацікавленість у високому рівні матеріального добробуту пояснюється високими потребами цього віку і низькою соціальною захищеністю студентів. Слід також розуміти, що дана цінність для студентів є результатом тих соціальних трансформацій, які переживає українське суспільство. Економічний лібералізм, конкуренція, прагнення отримати прибуток та ін., що притаманні сучасному соціуму, впливають на ціннісні орієнтації особистості. Вони, безперечно, стимулюють ініціативу, розширюють можливості для розвитку здібностей і творчої активності людини, орієнтують її на здобуття високоякісних професійних знань.

Ці високо значущі цінності залишаються найбільш стійкими майже для всіх студентів незалежно від їх віку, проживання та родини.

В ієрархічній структурі розподілу цінностей середнє становище посідають цінності, що стосуються системи соціальних зв'язків найближчого оточення («добрі та вірні друзі» – 28,9 %), професійної самореалізації («професіоналізм» – 25,1 %) і «цікава робота» – 15,97 %), внутрішнього світу людини («любов» – 24,71 %), самовдосконалення («освіта» – 22,47 %), прав людини («свобода» – 20,53 %).

У той же час дуже низько позиційовано естетичні («творчість» – 6,84 %, «мистецтво» – 2,28 %) та моральні («патріотизм» – 6,84 %, «толерантність» – 1,14 %) цінності, тобто для респондентів, що взяли участь в анкетуванні, домінуючими є меркантильні та утилітарно-прагматичні цінності. Це свідчить про певні проблеми в організації та проведенні соціально-виховної роботи в академії, з одного боку; а з другого – наше дослідження підтверджує той факт, що пострадянський транзит України, інформаційне суспільство, яке ще тільки складається, засилля масової культури, глобалізація, культ «золотого тільця», пропаганда ідей лібералізму змінюють систему цінностей сучасного українця, насамперед молоді.

Разом з тим, зафіксовано помітні розходження у значущості цінностей у студентів, що належать до різних соціально-демографічних груп. Так, в рейтингу пріоритетів цінностей для юнаків достатньо важливими є моральні (з 18 студентів, які зазначили важливим для себе таку цінність, як «патріотизм», 17 є чоловіки), естетичні, вольові цінності та «вірні друзі». Для дівчат важливішими цінностями є «любов» та «щасливе родинне життя». Така різниця в обранні значущих цінностей може, з одного боку, свідчити про наявність об'єктивних гендерних відмінностей, а з другого – сформувані підстави для можливих ціннісних конфліктів між представниками протилежної статі. Подібні відмінності в обранні найважливіших цінностей спостерігаються у різних вікових групах. Так, молоді люди віком до 18 років пріоритетними для себе вважають потребу в досягненнях. Ця потреба має тенденцію до зниження в старшій віковій групі, залишаючись, проте, однією з найбільш значущих у структурі ціннісних орієнтацій студентів. В обранні найважливіших цінностей студентів з повних родин переважають цінності міжособистісного спілкування, а неповних – моральні, що може розглядатися як наслідок соціальних відмінностей життя та особливостей родинного виховання студентів.

Якщо порівнювати результати нашого дослідження з аналогічними соціологічного дослідженнями, то в цілому ці результати корелюються. Наприклад, аналогічне соціологічне опитування проводилося у 2010 р. в Київському національному економічному університеті ім. Вадима Гетьмана. Найважливішими цінностями для опитаних стали «здоров'я», «друзі», «кохання» [14, с.127].

Другий блок проблем, що нас цікавив, був пов'язаний з соціо професійною орієнтацією студентів. Безсумнівним фактом є те, що феномен професійного саморозвитку особистості характеризується перманентністю та лонгітюдністю, а сучасний соціальний розвиток як українського суспільства, так і в цілому світі зумовлює зростання актуальності даної проблеми. Успішність становлення особи як фахівця та багатогранно розвиненої особистості багато в чому характеризується правильністю визначення і обрання напряму свого саморозвитку, знаходженням, за Г. Сковородою, своєї «спорідненої праці».

Студентам було запропоновано декілька тез із соціо професійною орієнтації людини. Їх відповіді наведені у таблиці.

Т а б л и ц я

Ставлення до тез	Так, цілком згоден (%)	Скоріше згоден (%)	Скоріше не згоден (%)	Абсолютно не згоден (%)
Найважливішим для мене сьогодні є навчання, все інше (особисте життя, громадська діяльність, робота) відходять на другий план	25,72	47,79	20,87	5,62
Я опікуюся своїм здоров'ям, вважаю це підставою успіху всього майбутнього життя	59,98	32,84	5,99	1,19
Я не люблю планувати на далеку перспективу, вважаю, що проблеми треба розв'язувати у міру їх виникнення	21,37	31,34	30,36	16,93
Для мене дуже важливим є почуття матеріальної незалежності	19,35	21,85	38,58	20,22
Вважаю, що професійна кар'єра для сучасної людини є дуже значущою, заради неї можна пожертвувати багатьма чим, навіть особистим життям	18,35	21,35	39,58	20,72
У моєму житті значне місце посідає самоосвіта та самовдосконалення	38,83	46,32	12,21	2,64
Найважливішими цінностями для мене є моя родина, здоров'я та благополуччя близьких	75,86	19,16	3,45	1,53
Студентська пора – час, коли можна пожити «для себе», доки ще немає власної родини, дітей, відповідальності за інших	30,38	39,62	22,31	7,69
Вважаю, що сучасний світ досить жорсткий, тому, якщо бажаєш чогось досягти, треба мати «міцні кулаки»	44,02	30,5	20,85	4,63
Вважаю, що кар'єра політика для майбутнього юриста – гідна і вельми приваблива перспектива	39,95	35,46	18,6	5,99
Незважаючи на все те, що відбувається сьогодні в суспільстві, духовність і моральність для мене є найбільш значущими цінностями буття	36,43	48,84	12,02	2,71
Релігія в моєму житті посідає дуже суттєво місце	19,6	32,34	29,21	18,85
Вважаю себе достатньо сформованою особистістю і тому до порад батьків прислухаюся вже набагато менше, ніж раніше	10,0	28,46	43,71	17,83
Вважаю, що сучасна людина в першу чергу має бути прагматичним раціоналістом, бо ідеалізм і романтизм зараз «не в моді»	13,85	33,08	38,07	15,0
На мій погляд, теза «мета виправдовує засоби» в наш час є актуальною як ніколи	24,51	40,08	23,74	11,67

Як бачимо з таблиці, нехарактерними для особистості студента є такі ознаки, як прагматизм, раціоналізм, неперекірливість у виборі засобів досягнення поставлених цілей. Лише 46,93 % сказали, що сучасна людина, в першу чергу, має бути прагматичним раціоналістом, бо ідеалізм і романтизм зараз «не в моді». Слід зауважити, що в основному цієї думки дотримуються чоловіки, аніж жінки. Переважна більшість студентів вважає, що духовність і моральність є важливими в сучасному бутті. Специфічною рисою сучасного студентства є також велика частка тих, хто не має певних життєвих планів. 52,71 % відзначили, що не люблять планувати на далеку перспективу. Більшість студентів (61,54 %) не вважають себе повністю самостійними, достатньо сформованими особистостями. Вони ще й дотепер прислуховуються до порад батьків і старших товаришів.

На запитання анкети «Що, на Ваш погляд, може допомогти бажаному успіху в житті?» студенти на перше місце поставили «гарну освіту», на друге – «професіоналізм, майстерність», на третє – «працелюбність». Звертає на себе увагу той факт, що у спрямованості на життєву самореалізацію студенти більшою мірою (60–70 %) орієнтовані на соціальні (працелюбність, професіоналізм та освіта), ніж на особистісні (10–20 %) цінності (чесність, принциповість, самостійність, здібності тощо).

Наші студенти цілком орієнтовані на працю: 89,51 % студентів позитивно відповіли на запитання «Чи мали б Ви потребу в роботі, якщо були б повністю забезпеченою людиною?».

На запитання «Що стало для Вас вирішальним при обранні професії?» студенти віддали перевагу «цікавій роботі» (37,5 %), «можливості подальшого професійного зростання» (34,09 %) та «великому значенню для суспільства і престижу професії» (29,92 %).

Серед відповідей на запитання «Чого Вам найбільше бракує у соціально-політичній сфері?» домінували: «довіри до політичних лідерів» (49,81 %) та «дотримання в країні прав людини» (31,8 %).

І останнє, що має нас задовольняти і вірити у світле майбутнє нашої країни. На запитання «Чи щаслива Ви людина?» 92,4 % відповіли позитивно: 47,15 % – «Так, цілком» і 45,25 % – «Так, певною мірою».

Вважаючи, що студентство за характером своєї діяльності, поглядами та ціннісними орієнтаціями є близьким до інтелігенції, важливо досліджувати цю соціальну групу як резерв інтелектуальної еліти, а вищу школу розглядати як основний канал її формування. Тому для того, аби особа студента відповідала вимогам сучасного суспільства, необхідно проводити систематичну роботу, спрямовану на формування стійкої ієрархії соціально значущих ціннісних орієнтацій.

Висновки. Розбудова демократичної, правової, соціальної держави, формування громадянського суспільства, процеси демократизації і розвиток ринкових економічних відносин наповнюють новим змістом структуру цін-

ностей, спонукають до їх переоцінювання, побудови їх нової ієрархії. У межах нової соціально-економічної парадигми розвитку суспільства на перший план виходять особистісні потреби та інтереси. Це, з одного боку, стимулює творчу активність, вияв індивідуальних якостей, а з другого – уможливило розвиток і абсолютизацію егоцентричних настроїв та їх реалізацію. За таких обставин найважливішим завданням професорсько-викладацького складу ВНЗ є пошук ефективних шляхів і заходів для гармонізації особистісного та суспільного джерел розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєнко Т. А. Проблеми формування ціннісних орієнтирів студентської молоді / Т. А. Агеєнко // Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта: стан і перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2004 р.- Х. : ХДАК, 2004. – С. 261–262.
2. Багдасарьян Н. Г. Инновации в ценностных ориентациях студентов / Н. Г. Багдасарьян, Л. В. Камсузян, А. А. Немцов // Социолог. исслед. – 1995. – № 4. – С. 125–129.
3. Гараніна Г. Соціальна трансформація та зміна ціннісних орієнтацій / Г. Гараніна // Соціальна психологія. – 2009. – № 1. – С. 54–59.
4. Давидова Ж. В. Педагогічна система формування духовно-ціннісних орієнтацій студентської молоді / Ж. В. Давидова // Вісн. Харк. держ. академії культури : зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 2010. – Вип. 29. – С. 218–226.
5. Діомідова Н. Ю. Ціннісно-нормативна система особистості студента юридичного вузу / Н. Ю. Діомідова // Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта: стан і перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2004 р. – С. 279–280
6. Добрынина В. Ценностные ориентации учащейся и студенческой молодежи: особенности и тенденции / В. Добрынина, Т. Кухтевич // Alma mater: Вестн. высш. шк. – 2003. – № 2. – С. 13–15.
7. Исламшина Т. Г. Дифференциация ценностных ориентаций студентов / Т. Г. Исламшина, О. А. Максимова, Г. Р. Хамзина // Социолог. исслед. – 1999. – № 6. – С.132–137
8. Кравченко Л. В. Шляхи розвитку ціннісних орієнтацій сучасної освіти в умовах трансформації українського суспільства / Л. В. Кравченко // Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Народна українська академія». – Х. : Вид-во НУА, 2003. – С. 47–57.
9. Левковська Н. Д. Філософські й соціологічні підходи до дослідження цінностей і ціннісних орієнтацій / Н. Д. Левковська // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2005. – Вип. 22–23. – С. 59–63.
10. Машкова І. М. Соціокультурне середовище вищого навчального закладу: становлення ціннісних орієнтацій студентства / І. М. Машкова // Україна у стані перманентного вибору: духовно-культурні, соціально-економічні та політико-правові стратегії : матеріали. Х ювіл. наук.-практ. конф. – К. : Нац. акад. управління, 2011. – С. 330–332.
11. Медведева Д. Изменения ценностных ориентаций молодежи / Д. Медведева // Формирование профессиональной культуры специалиста в условиях современного вуза : програма и матеріали. XVII междунар. студ. науч. конф., 17 апр. 2010 г. – Х. : Изд-во НУА, 2010. – С. 63–64.

12. Научитель Е. Д. Ценностные ориентации первокурсников: иерархия и структура / Е. Д. Научитель // Учен. зап. Харьк. гуманит. ин-та «Народная украинская академия». – Х. : Око, 1997. – Т. 3. – С. 178–186.
13. Никоненко Л. В. Ценностные ориентации студенческой молодежи (социально-психологический аспект) / Л. В. Никоненко // Виховання в контексті соціальної адаптації студентства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.-семінару кер. ВНЗ та вчених-дослідників із пробл. виховання студентства в сучасних умовах, Харків, 7 лист. 2003 р. Ч. 2 : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Х. : Вид-во НУА, 2003. – С. 85–87.
14. Остапенко Е. О. Актуальність формування готовності студентів до професійного саморозвитку / Е. О. Остапенко // Україна у стані перманентного вибору: духовно-культурні, соціально-економічні та політико-правові стратегії : матеріали Х ювіл. наук.-практ. конф. – С. 126–128.
15. Патракова А. Социально-классовые позиции и ценностные ориентации / А. Патракова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – № 1. – С. 169–185.
16. Поторій Я. І. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів / Я. І. Поторій // Практ. психологія та соціальна робота. – 2002. – № 2. – С. 36–39.
17. Романюк Л. В. Роль механізму оцінки у розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді / Л. В. Романюк // Київ. Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Вісник. Соціологія, Психологія. Педагогіка. – К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2003. – Вип. 20–21. – С. 107–109.
18. Свириденко С. О. Формування ціннісних орієнтацій як чинника духовного здоров'я особистості / С. О. Свириденко // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – К. : Наук.-методич. центр вищої освіти, 2002. – Вип. 29. – С. 58–65.
19. Стасевская О. А. Украинская культура и проблема ценностных ориентаций современного украинского общества / О. А. Стасевская // Економічне, політико-правове і духовне життя в Україні та розвиток особистості : матеріали наук. конф. за підсумками виконання комплексної цільової програми (м. Харків, 12–13 квіт. 2001 р.) : матеріали наук.-практ. конф. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2003. – С. 79–81.
20. Чибисова Н. Г. Роль образования в формировании новой ценностной системы украинского общества и личности в условиях глобализации / Н. Г. Чибисова // Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу : матеріали Першої Всеукр. наук.-практ. конф., 20–21 лют. 2004 р. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С. 126–128.
21. Шайгородський Ю. Ціннісні трансформації в період суспільних змін / Ю. Шайгородський // Соціальна психологія. – 2009. – № 3. – С. 86–94.
22. Шумейко Т. Проблема формування ціннісних орієнтацій у молодого покоління / Т. Шумейко // Освіта, технікуми, коледжі : навч.-метод. журн. – 2010. – № 1 (25). – С. 68.

ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ СТУДЕНТОВ

*Требин М. П.,
Сахань Е. Н.,
Подкуркова И. В.,
Дзвиняк Д. Л.*

Представлен анализ социологического исследования, проведенного в Национальном университете «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого» по

поводу доминирующих ценностей студентов. Обосновано, что трансформация ценностного мира современной молодежи детерминирована изменениями, происходящими в Украине и мире.

Ключевые слова: ценностные ориентации, молодежь, студент, трансформационные процессы.

VALUED ORIENTATIONS OF STUDENTS

*Trebin M. P.,
Sakhan O. M.,
Podkurkova I. V.,
Dzvinyak D. L.*

In the article the analysis of the conducted sociological research is presented in the National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine» concerning the dominant values of students, grounded, that transformation of the valued world of modern youth is determined what be going on changes in Ukraine and world.

Keywords: valued orientations, young people, student, transformation processes.

УДК 340/125

Г. П. Клімова, доктор філософських наук, професор

ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА ЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ В УКРАЇНІ

Проаналізовано шляхи формування поліетнічності населення та розміщення етнічних груп в Україні. Розглянуто правові засади реалізації етнополітики Української держави щодо національних меншин. Досліджено проблеми захисту прав національних меншин у взаємозв'язку з урегулюванням етнічних конфліктів.

Ключові слова: нація, етнос, міжнаціональні відносини, міжнаціональні конфлікти, етнополітика.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі соціального розвитку особливого значення набуває забезпечення прав національних меншин як обов'язкова передумова досягнення міжнаціональної злагоди та стабільного демократичного розвитку українського суспільства. Це зумовлює актуальність вивчення міжнаціональних відносин у сучасній Україні, дослідження природи міжнаціональних конфліктів і з'ясування шляхів їх подолання.